

JEROEN KUYPERS

WEVERS VAN HET VERZET

ALS SYLVIA DUSAULT ZICH AANSLUIT BIJ HET VERZET IN TWENTE,
VERANDERT HAAR ONBEZORGEDE LEVEN...

INKIJKEXEMPLAAR

WEVERS VAN HET VERZET

INKIJKEXEMPLAAR

INKIJKEXEMPLAAR

JEROEN KUYPERS

**Wevers van
het verzet**

Roman

INKIJKEXEMPLAAR

'Ze zijn hier in de stad bang voor de zielen van die verdwenen mensen, maar wat is een ziel waard? Wie geeft er wat voor?'

Michel de Ghelderode, *Magie Rouge*

Voor Mieke, ter herinnering aan dagen in een vredig Twente.

INKIJKEXEMPLAAR

INKIJKEXEMPLAAR

**DEEL EEN:
DE NEDERLAAG**

Mei 1940

INKIJKEXEMPLAAR

INKIJKEXEMPLAAR

1

De zon had de hele dag geschenen en er had weinig wind gestaan. Het groen van de bomen en struiken leek een extra impuls te hebben gekregen van die overdadige zonneschijn, maar op kantoor was het een saaie dag geweest. De meeste collega's op de weverij waren verdiept geweest in hun werk. Er was nauwelijks gelachen en de telefoon was amper drie keer overgegaan. Het leek Sylvia Dusault of die intense zonneschijn het enige relevante gebeuren was van deze donderdag. Morgen zou er weinig kantoorwerk zijn. Ze kon naar de bioscoop gaan vanavond, maar in plaats daarvan stond ze op het bordes aan de voorzijde van het huis. Verveeld trok ze aan een half opgerookte sigaret.

Ze lachte blij verrast toen ze een rode Panhard bij de villa zag aankomen. Sylvia keek toe hoe de auto voorzichtig tussen de T-Ford van Henkelman en de Citroën van Solomon door manoeuvreerde en half op het ronde grindpad en half op het gazon werd geparkeerd. Er was maar één man in Twente die in een auto van dat model en die kleur reed, maar ze wachtte geduldig tot Harry Cohen was uitgestapt en zijn hand opstak om haar arm in de lucht te steken. Kwam hij enkel om te bridgen of zou hij een geheime boodschap voor haar hebben? De textielfabrikant sloot het portier niet af en haastte zich naar de ingang van de villa. Hij wist heel goed dat hij weer de laatste was. Cohen bleef naast haar staan voor de hoge gietijzeren deur. Sylvia schaamde zich altijd voor de protserige entree. Het huis was er niet groot genoeg voor, zoals ook de voortuin te klein was om er een kleine rotonde in de vorm van een

grindpad in aan te leggen. Haar vader had indruk willen maken toen hij de villa liet bouwen, maar had over te weinig kapitaal beschikt om die werkelijk imposant te maken. Net als altijd leek het Harry echter niet op te vallen.

‘Jou hier te zien staan, dat maakt al die lelijke koppen waar ik vanavond tegen aan moet kijken bij voorbaat alweer goed.’

De donkere ogen onder de even donkere wenkbrauwen en de witte pet stonden vrolijk. Het hoofddekseel paste meer bij een sportwagen met open dak dan bij een statige Panhard, zoals van een man van zijn stand eigenlijk ook verwacht werd dat hij een hoed droeg. Maar Harry Cohen was een non-conformist, een textielbaron die cabaretteteksten schreef en die zelf op de planken bracht. Sylvia beschouwde hem als een artiest die per ongeluk in een verkeerde familie was geboren – net als zijzelf. Misschien konden ze het daarom zo goed met elkaar vinden. Ze draaide haar lichaam een halve slag en wees naar binnen:

‘De anderen zitten al op je te wachten, Harry.’

Hij bedankte haar, realiseerde zich dat hij zijn pet had moeten afnemen, deed dat alsnog en bedacht toen blijkbaar nog iets anders.

‘We moeten elkaar na afloop van de drive nog even apart spreken’, fluisterde hij.

Ze knikte en liet hem naar binnen gaan. Dus toch een geheime boodschap, dacht ze blij. Al snel hoorde ze de enthousiaste begroetingen van mannen onder elkaar. In plaats van Harry naar binnen te volgen, bleef ze nog even op het bordes staan en genoot alsnog van de avondzon. Met elke centimeter dat die dieper wegzonk, leek de temperatuur echter één graad te dalen, en het was al niet echt warm geweest overdag.

Haar vader zou vanavond koste wat kost proberen te winnen. Hoe slechter het zakelijk ging, hoe meer hij aan de bridgetafel aasde op winst. Vanochtend had hij haar in zijn directiekantoor

laten komen en gewezen op de rode cijfers. Meer dan de zweetdruppels op zijn voorhoofd had zijn constante roken en vooral de terugkeer van een tic haar op zijn nervositeit gewezen. Christiaan Dusault trok voortdurend zijn neusvleugels op, een aanwensel uit het begin van de crisistijd, dat geleidelijk was verdwenen toen de omzet weer omhoogging.

‘Het magazijn staat vol strijkplankhoezen. Je zou zeggen dat de Nederlander zijn kleding niet meer strijkt sinds de halve mannelijke bevolking onder de wapenen is’, had hij snuivend gesproken.

‘Papa, het zal wel weer aantrekken. Dat is tot nog toe altijd gebeurd’, had ze geprobeerd hem gerust te stellen.

Maar het leek of hij haar niet had gehoord en helemaal in zichzelf gekeerd was. Hij was opgestaan vanachter zijn bureau, had een sigaar opgestoken en was in zijn kantoor gaan ijsberen.

‘Er moet iets gebeuren, Sylvia, er moet dit keer écht iets gebeuren of we gaan uitstel van betaling aanvragen. Misschien kunnen we toch maar beter verkopen.’

Ze was geschrokken. De laatste saneringsronde lag nog maar twee jaar achter hen en vlak vóór de algehele mobilisatie hadden ze nog gesproken over personeel aannemen, niet langer over afvloeien. Maar ze had niets kunnen antwoorden omdat Peter, hoofd van de vertegenwoordigers, onaangekondigd was binnengestapt. Van het ene moment op het andere leek haar vader haar aanwezigheid te zijn vergeten. Dat was het lot van een dochter die al zijn sores mocht delen maar nooit zijn opvolger kon worden, had ze weer eens beseft toen ze stilletjes het kantoor verliet.

Thuisgekomen had ze geen gelegenheid gehad om aan te knopen bij het gesprek. Haar moeder beklagde zich dat ze alles zelf moest doen in het huishouden nu hun Duitse dienstmeisje ontslagen was; haar vader was in gedachten al bij zijn wekelijkse bridgeavond, een belangrijk sociaal evenement, omdat de andere spelers

net als hijzelf fabrikanten waren en er dus tussen het kaarten door altijd veel over zaken werd gesproken. Niemand had aandacht voor haar, wat haar gewoonlijk niet stoorde, omdat ze dan haar eigen gang kon gaan, maar nu voelde ze zich opzettelijk buitengesloten.

Een stel militairen slenterden door de straat. Overal zag je ze tegenwoordig. Ze rookten, ze riepen en gebaarden naar elk meisje dat hun voorbijliep of -fietsde – de verveling van jongens en mannen die al maanden onder de wapenen waren en merkten dat er niets gebeurde. Nieuwe vlooiën dienden zich aan, nieuwe brieven van thuis, waarin niets bijzonders stond omdat er ook dáár niets van belang gebeurde, piepkleine rimpels in stilstaand water. Het meest spannende wat er plaatsvond was een glimp opvangen van Duitse soldaten of voertuigen, vlak over de grens. De verveling moest bij de Duitsers echter even groot zijn. De vorige keer had dat over en weer staren vier jaar geduurd. Wat zou het ditmaal worden?

Ze rookte in stilte haar sigaret op, staarde nog maar eens naar haar roodgelakte nagels en herinnerde zich de misprijzende blik die haar moeder er deze ochtend op had geworpen. Alles had altijd een zweem van seks in haar moeders ogen, maar zolang ze haar lange haren in een knot stak, leek Elsa Dusault dit soort uitspattingen te tolereren, alsof het kapsel haar dochter op het rechte pad hield en de mannen op afstand.

De opgerookte peuk belandde in een kristallen asbak op de grond. Ze moest niet vergeten die binnenkort te legen, nu het dienstmeisje dit niet meer deed. Sylvia trok de zoom in haar groene jurk naar beneden en ging naar binnen. In de hal bekeek ze zichzelf even in de lange wandspiegel. Ze was langer en slanker dan veel andere meisjes. Op de lagere school was ze meer een lange lijs geweest en had ze zich geschaamd voor haar magere, uitgeschoten lijf. Soms werd ze uitgescholden voor strijkplank. Maar op het

lyceum had ze vrouwelijke vormen gekregen en werd er met andere ogen naar haar gekeken. De schaamte verdween en maakte soms plaats voor trots. Traag liep ze de trap op. Toen ze de overloop had bereikt, hoorde ze het telefoontoestel op het tafeltje onder de spiegel rinkelen. Ze wachtte tot haar moeder opnam en boog zich over de reling naar beneden. ‘Cohen? Die is hier, ja’, antwoordde Elsa op een vraag en opende een zijde van de dubbele glazen deur naar de woonkamer. Harry leek in een paar stappen bij de telefoon te zijn. Hij duwde haar moeder nog net niet opzij toen hij haar passeerde.

In plaats van door te lopen naar haar kamer, hield Sylvia haar adem in en luisterde naar de enige kant van het gesprek die ze kon verstaan. Harry klonk eerst geïrriteerd, daarna verontrust. Haastig uitgeblazen tabakslucht bereikte Sylvia’s neusgaten bovenaan de vide.

‘Het is goed, het is goed, ik kom er direct aan, maar ik probeer Sylvia mee te nemen.’

Zo gauw ze haar naam hoorde noemen, liep ze naar beneden, niet overhaast, met één trede tegelijk, maar ze wist dat de nieuwsgierigheid van haar gezicht af te lezen was.

‘Is het weer zover?’ vroeg ze.

Harry legde de hoorn heel voorzichtig op de haak van het zwarte toestel, alsof er een bom in zat die kon ontploffen. Hij knikte, leek over een antwoord na te denken.

‘Anders dan anders. Kun je met mij meekomen? Stap maar vast in de auto, dan verontschuldig ik mezelf even bij de heren.’

Ze nam een mantel en een hoedje van de kapstok en haalde haar bosje huissleutels van het rek. Bij de Panhard wachtte ze ongeduldig op de komst van Harry. Ze wist dat hij het tegenover de anderen niet kon laten nog snel een paar grappen te maken, in de trant van ‘En net nu ik aan het winnen was.’

Hij was in enkele sprongen van het bordes bij de auto, gaf aan dat ze kon instappen en startte de motor.

‘En net nu je vader aan het winnen was. Hij was echt niet blij.’

Ze reden de Bentheimerstraatweg bijna tot het einde af en sloegen af in de richting van Almelo. Hoewel de meimaand zonnig begonnen was, leek nog niemand echt het voorjaar in het hoofd te hebben. Daarvoor was de oorlogsdreiging te voelbaar geworden. Tot begin april had iedereen zichzelf nog kunnen wijsmaken dat de ‘zitoorlog’ tussen de Duitsers en de geallieerden tot in lengte van dagen zou kunnen duren en dus wel moest eindigen in een of ander nieuw compromis. Maar toen waren Hitlers troepen plotse-ling Denemarken binnengefietst en direct daarna hadden ze Noorwegen aangevallen. Daar hadden de Fransen en Britten weer op gereageerd met een landing in het uiterste noorden van het langwerpige Scandinavische land. Ineens werd er gevochten. Van de ene dag op de andere was de oorlog veranderd van een spel voor spoken in dodelijke werkelijkheid.

Toen ze de bebouwing van Oldenzaal achter zich lieten en Cohen gas gaf, vond ze de tijd gekomen om haar vraag te stellen: ‘Duitse Joden die de grens zijn overgestoken?’

De ander schudde heel langzaam zijn hoofd. ‘Burgers kunnen nergens nog de grens over. Dit keer is het een soldaat.’

‘Wat moeten wij nou met een soldaat? Wat voor iemand is dat dan?’

‘Een deserteur, een vroegere socialistische vakbondsfunctionaris die toch in dienst moest en die morgen niet wil vechten.’

Ze moest zich even vastgrijpen aan het dashboard: ‘Morgen? Maar toch niet tegen ons?’

Cohen draaide zijn hoofd even naar haar toe, fronste en richtte zijn blik weer op de weg. ‘Dat is tenminste wat die man heeft gezegd tegen Verboven.’

‘Harry, je bedoelt dat... dat wij... dat zij...?’

Ze wees in de richting van de grens, ergens achter hen. De roodgelakte nagel priemde in de lucht en leek ineens een wapen om de oorlogsdreiging mee op afstand te houden.

‘Wacht nou maar tot je hem zelf ziet. We kunnen die man moeilijk aan onze militaire politie overhandigen. Als zijn landgenoten hem dan morgen vinden, staat hij binnen een paar uur voor het vuurpeloton.’

Sylvia wilde van alles zeggen, zweeg echter toen ze beseftte dat dit toch maar speculatie zou zijn. Niemand wist werkelijk wat er de komende tijd zou gebeuren. Iedereen stak zijn kop onder een kussen en hoopte dat de oorlog langs Nederland heen zou razen. Als ze eerlijk was, moest ze toegeven dat ook zij haar hoofd het liefst in een bak zand zou begraven.

De laatste woonhuizen en opslagplaatsen maakten plaats voor weiden en boerenerven. Sylvia herkende het huis, naast een groepje bomen, waar ze op afreden. De Panhard remde af, draaide een pad op en vervolgde zijn weg over een zandweg. De honden bij het huis sloegen aan, woester dan anders, alsof ook zij op de hoogte waren van wat er in de lucht hing.

Tegelijk met het dichtklakken van de autoportieren werd een voordeur dichtgeslagen, alsof ze synchroon een muziekstuk aan het opvoeren waren. Henk Verboven liep naar hen toe en gaf ze elk een hand. De druk was stevig. De knuisten van een smid, dacht Sylvia, zoals elke keer als ze hem de hand schudde.

‘Hij zit onder de schrammen’, sprak Verboven. ‘Hij is door sloten gelopen en door bramenstruiken gekropen. De modder heb ik van hem af kunnen spoelen, maar die schrammen zullen pas na dagen genezen.’

‘Dat verdient bijna een medaille, om ongezien langs zoveel soldaten en stellingen te komen’, zei Harry Cohen.

‘Dat zegt helaas meer over het gebrek aan waakzaamheid bij onze eigen grenstroepen’, antwoordde Verboven. ‘Maar hij heeft ook een stuk zonder prikkeldraad doorkruist, dat wel vol bramen stond. Vandaar al die schrammen.’

Hij ging hen voor het woonhuis in. Het was een oud pachtershuis naast de smidse, waar Verboven sinds de dood van zijn vrouw alleen leefde. Ze volgden hem de keuken in, waar een man in ontbloot bovenlijf zijn armen stond te wassen met zeep en water. Zijn hyperbeleefde begroeting stond in scherp contrast met zijn verschijning:

‘*Guten Abend, gnädige Frau, guten Abend, die Herrschaften...*’

‘Goedenavond’, groette Harry terug in accentvrij Duits. ‘Wij zijn leden van een comité dat vluchtelingen opvangt die illegaal over de grens zijn gekomen. Gewoonlijk zijn dat Joden of ontsnapte politieke gevangenen. Ik moet toegeven dat u de eerste soldaat bent die we verwelkomen en dat uniform van u geeft me eigenlijk de kriebels.’

Hij wees op het veldgrijze uniformjasje dat over de leuning van een stoel hing. Tegelijk zette hij zijn handen in zijn zij, om aan te geven dat die kriebels niet hetzelfde waren als echte schrik.

‘Ik weet het, meneer. Ik heb zelf zes maanden in de gevangenis gezeten, in ’33, omdat ik actief was voor de SPD. Daarna mocht ik terugkeren naar de fabriek, maar ze hebben me sindsdien altijd in de gaten gehouden. Ik ben vroeger een paar keer in Nederland geweest. Ik heb hier familie, weet u, in Kerkrade. Mijn eenheid werd in november vorig jaar bij Bentheim gelegerd. Toen er gezegd werd dat we morgenvroeg hier de aanval zullen openen, heb ik besloten te deserteren.’

‘Aanvallen?’ zei Harry. ‘Maar dat is onmogelijk, beste man. Nederland is neutraal.’

‘Zoals Denemarken en Noorwegen’, antwoordde de Duitser en ging verder met het wassen van zijn armen.

‘Kan het niet zijn dat u het bevel voor een oefening verkeerd heeft geïnterpreteerd?’ vroeg Sylvia. Haar Duits was even vlekkeloos als dat van Harry.

‘Dat kan altijd,’ gaf de Duitser toe, ‘maar dan heeft iedereen in mijn eenheid dat gedaan. En we hebben al heel wat afgeoeft.’

De hand met het washandje bleef wrijven over een rode plek op zijn linkerelleboog. Hij moest inderdaad niet op een paar doornen en takken meer of minder hebben gekeken. Zijn bovenlijf was breed en gespierd – typisch dat van een man die fysiek werk verrichtte. Deze kerel wilde hoe dan ook heel graag de grens over, besloot Sylvia. Maar was hij echt een antifascist of gewoon een soldaat die een disciplinaire straf wilde ontlopen? Ze wist niet wat ze moest vragen om de waarheid boven tafel te krijgen. Een vlugge blik op Harry vertelde haar dat hij dat evenmin wist.

‘Hoe is hij eigenlijk bij jou terechtgekomen?’ vroeg ze aan de smid, in het Nederlands.

‘Stom toeval. Ik was met de honden in de velden hierachter aan het wandelen en mijn beesten vonden hem in het struikgewas. “Goed volk! Goed volk!” riep hij, met zijn handen in de lucht. Toen zijn we aan de praat geraakt.’

Sylvia kon zich al voorstellen hoe vriendelijk die toevallige ontmoeting was verlopen: de herdershonden die de soldaat met blikkerende tanden op de grond hielden en Verboven die kwam aanlopen met zijn jachtgeweer in de aanslag, want ze wist hoe vaak zijn wandelingen verkapte strooptochten waren.

Ze keek de Duitser aan. Hij was gestopt met wassen en leek te hebben begrepen waarover ze spraken.

‘Ik was moe van een hele nacht en dag lopen en ik was ten einde raad. De grens oversteken was één ding, maar hoe moest ik in godsnaam naar Kerkrade komen? Waar vond ik iets te eten en te drinken?’

‘Dat had je ook allemaal kunnen bedenken vóór je deserteerde’, merkte Harry op.

‘Als je te veel nadenkt, deserteer je überhaupt niet’, antwoordde de soldaat.

Een impulsieve beslissing, dacht Sylvia, net als die om alles op te biechten aan een wildvreemde Nederlander. In plaats van Verboden had hij ook een van de plaatselijke NSB’ers tegen het lijf kunnen lopen.

‘Goed, u bent nu hier en u heeft ongelooflijk veel geluk gehad dat u onze smid ontmoette. En wat nu?’

Als om aan te geven dat het vervolg een groot probleem was, spreidde ze in een gespeeld hulpeloos gebaar haar beide armen.

‘Hij kan hier in ieder geval niet blijven’, onderbrak Verboden de geladen stilte die op Sylvia’s gebaar volgde.

Sylvia voelde het ongemak van de smid. Een Duitse vluchteling kon zonder probleem één of enkele nachten in zijn huis blijven, tot het comité de doorreis had geregeld, maar een deserteur hadden ze nog nooit aan de hand gehad. Ze keken elkaar in de ogen. Ook zonder woorden begrepen ze dat ze in hun maag zaten met de soldaat. Als ze met hem werden betrapt, kon dat hun enorme moeilijkheden opleveren, niet met de Duitse maar met hun eigen autoriteiten.

‘Misschien is de barones bereid hem enkele dagen op Twickel te laten onderduiken’, suggereerde Sylvia. ‘Daarna kan hij per trein doorreizen naar Kerkrade, naar zijn familie.’

De twee mannen knikten. Het leek de eenvoudigste manier om zo snel mogelijk van het probleem verlost te zijn.

‘Heb je wat burgerkleden voor hem, Henk?’ vroeg Cohen. ‘Hij kan onmogelijk in dat uniform mee in mijn auto.’

‘Hij is wat kleiner dan ik, maar ik heb nog een ouwe overal die al wat gekrompen is in de was.’

Cohen gebaarde Sylvia hem naar buiten te volgen. De schemering was inmiddels ingevallen. De wilgen langs het tuinpad wierpen lange schaduwen. De herdershonden achter het hek, dat de toegang tot de smidse naast het huis afsloot, bleven onvermoeibaar blaffen.

‘Wat denk jij?’ vroeg Cohen haar.

‘Van wat? Van dat verhaal waarom hij gedeserteerd is of van die aanval morgenvroeg?’

‘Het laatste’, antwoordde Cohen. ‘Ik kan het eigenlijk niet geloven. Volgens mij is die man gewoon in paniek geraakt door een of ander gerucht dat hij heeft opgevangen.’

Sylvia knikte. ‘Laten we het daar maar op houden.’

Zonder zijn Wehrmachtuniform en in het blauwe ketelpak dat hem redelijk paste, leek de militair een simpele bouwvakker. Als hij zijn mond hield, zou hij geen enkele verdenking wekken. Cohen opende een van de achterportieren en liet hem plaatsnemen. Ze zwaaiden naar Verboven en stapten op hun beurt in.

‘Dus waarheen met hem?’ vroeg Cohen, terwijl hij de sleutel omdraaide.

‘Kasteel Twickel, zoals ik al voorstelde.’

Cohen keek verrast op. ‘Twickel? Werkelijk? Ik stemde er daar-net wel mee in, maar de barones is zelf Duits. Denk jij echt dat ze een deserteur...?’

‘Ze heeft ons wel vaker geholpen en ze heeft altijd plaats ergens in haar bijgebouwen. Bovendien gaat haar personeel voor haar door het vuur.’

‘Moeten we dan niet eerst telefoneren naar het kasteel?’ vroeg Cohen.

‘En het haar makkelijk maken om nee te zeggen? Nee, dat risico gaan we niet nemen, Harry.’

De Panhard manoeuvreerde het pad af en reed terug naar de

weg. Op het asfalt koos Cohen de richting van Almelo, dat ze al snel bereikten. De stad maakte een slaperige indruk. Af en toe passeerden ze een fietser, een man die zijn hond uitliet, een vrouw die de bloemen in haar voortuin besproeide. Elk vredig tafereeltje maakte de voorspelling van de Duitser voor Sylvia ongeloofwaardiger. Ze weigerde hem er verder over te ondervragen en ze merkte dat Harry Cohen er evenmin zin in had. De soldaat zat zwijgend op de achterbank, als een blok ballast. De rit verliep een tijdlang in een geladen stilte.

‘Wat gebeurt er met uw familie, nu u gedeserteerd bent?’ vroeg Sylvia plotseling.

‘Ik heb geen familie meer’, kwam het antwoord prompt. ‘Mijn vrouw is vorig jaar aan een chronische ziekte overleden en ons zoontje is al tien jaar geleden gestorven.’

Ze voelde de eenzaamheid en het verdriet dat achter die ene zin schuilging. Als je niets achterliet, waarom zou je dan de sprong vooruit niet wagen? Misschien had die eenzaamheid de beslissing om te vluchten des te makkelijker gemaakt.

De Panhard liet Almelo achter zich en vervolgde de rijksweg in de richting van Delden. Niet lang daarna reden ze voorbij een lange rij huizen en huisjes links en een lagere school rechts. Op de ochtend dat de barones verjaarde, legden alle kinderen van Delden de paar kilometer naar het kasteel te voet af om haar daar, onder leiding van de bovenmeester, toe te zingen. De barones zou er beleefd glimlachend naar luisteren, met naast haar de burgemeester en de dominee. Het was een eeuwenoud feodaal ritueel dat alle sociale veranderingen van de moderne tijd had overleefd.

‘Als we de barones ontmoeten, vertel haar dan gewoon dat u een antifascist bent; zeg niets over socialisme of vakbonden’, merkte Sylvia op.

‘U bent bang dat ze me anders zal wegsturen?’ vroeg de Duitser.

‘Als ze dat van plan is, geven we haar met dat socialisme alleen maar een extra argument.’

De bebouwing maakte plaats voor weiden en al snel voor bossen. Hier begon het duizenden hectare grote en uitgestrekte domein dat bij het kasteel hoorde, wist Sylvia. Hier liepen overdag de houthakkers die voor de houtvesterij werkten, hier was de wagenmakerij gevestigd, hier stonden de kassen vol groenten en bloemen. Harry liet de koplampen over het wegdek schijnen. Het was in slechte staat en de boomkruinen lieten nauwelijks nog schemerlicht door. Straatverlichting of asfalt: de barones had er allemaal het geld niet meer voor.

De auto remde af. Ze reden stapvoets over de smalle, houten brug die de overgang van de openbare weg naar het landgoed markeerde en daarna over het binnenplein in de richting van het kasteel zelf. Cohen knipperde met zijn grootlicht, zodat hun aankomst al kon worden opgemerkt voor ze aanbelden. Toen hij stopte zei hij de Duitser in de auto te blijven zitten terwijl zij naar binnen gingen. Cohens stem klonk bars, alsof hij een militair bevel gaf.

Het kasteel was nauwelijks een burcht te noemen, vond Sylvia. Alleen de gracht eromheen en de ronde toren herinnerden nog aan de middeleeuwse oorsprong. De rest van het gebouw had meer weg van een internaat dat in de negentiende eeuw was gebouwd. Achter de meeste ramen brandde geen licht, zelfs de lampen niet die de brug over de slotgracht moesten belichten. Cohen volgde haar blik.

‘Sinds de barones weduwe is, leeft ze zo zuinig mogelijk.’

‘Ik heb horen vertellen dat ze haar koekjes helemaal in Hengelo koopt, omdat ze daar goedkoper zijn’, merkte Sylvia op, zonder haar ogen van het gebouw af te houden.

‘Maar ze rijdt er wel naartoe in haar auto met chauffeur’, grinnikte Cohen.

De voordeur ging open en een oudere man in livrei kwam naar buiten. Met statige passen en de blik strak op hen gericht liep hij naar hen toe. Blijkbaar hoefde hij niet te kijken waar hij liep.

‘M’neer Cohen, m’juffrouw Dusault’, klonk het afgeknepen. ‘Wat brengt u zo laat nog naar het kasteel?’

‘Is mevrouw de barones nog wakker?’ vroeg Cohen. Hij wilde de hand van de butler pakken en schudden, maar die deed of hij het niet opmerkte.

‘Mevrouw gaat nooit vóór elven naar bed. Volgt u mij maar.’

Halverwege de trap bleef hij plotseling staan en draaide zich om. ‘Er zit nog iemand in uw auto.’

‘Hij is de reden van onze komst’, zei Cohen.

Ze betraden de vestibule. Onmiddellijk had Sylvia het gevoel een eeuw terug in de tijd te gaan. Gewoonlijk kreeg ze de tijd om de portretten aan de wanden te bekijken, te luisteren naar het getik van de staande klok en de pendules. Ze hoefden dit keer echter niet in de hal te wachten tot de huisknecht hen kwam halen, maar mochten hem direct volgen naar de bibliotheek. Hij had wel de beleefdheid eerst aan te kloppen – en het fatsoen zich onmiddellijk na hun binnenlaten en aankondigen terug te trekken.

Barones van Heeckeren van Wassenaer zat in een peignoir in een grote bruine zetel voor een metershoge boekenkast. Aan haar voeten lag een teckel, die blijkbaar zo oud en zo doof was dat hij niet de moeite deed te blaffen. Waarschijnlijk had hij niet in de gaten dat er bezoek was. Op een bijzettafeltje lag een opengeslagen boek met leren kaft en stond een glaasje port. De barones keek niet verbaasd of verstoord. Sylvia had haar leren kennen als een vrouw die het leven nam zoals het kwam, die snel dacht en niets om poespas gaf. Ze wist wie Harry Cohen was en ze wist ook wat Sylvia Dusault voor zijn comité deed. Als ze hier samen ineens voor haar neus stonden, moest dat dus iets met vluchtelingen te maken hebben.

Na een bescheiden ‘hum’ van Sylvia dacht Cohen eraan dat hij zijn pet moest afnemen.

‘Mevrouw de barones, wij hebben een uitzonderlijke grensganger die we dringend en kort moeten zien onder te brengen. We hopen dat dit op uw kasteel zal kunnen.’

‘Wat is er zo uitzonderlijk aan hem?’

‘Hij is een deserteur, mevrouw’, antwoordde Sylvia. ‘Een overtuigde antifascist die morgen niet wil vechten tegen de Nederlanders.’

‘Morgen?’

Haar linkervoet schoot uit, waardoor de teckel een onbedoelde trap kreeg. Verstoord en moeizaam kwam het dier overeind.

‘Dat is toch wat hij beweert, mevrouw’, zei Cohen. ‘Persoonlijk twijfel ik eraan, maar een tegenstander van het Hitlerregime wil ik toch niet uitleveren aan ons leger.’

‘Er is niets mis met ons leger, Harry,’ wees de barones hem terecht, ‘maar gesteld dat ik akkoord ga, wat is jullie plan dan met deze militair?’

‘Hem op de trein zetten naar Kerkrade. Daar heeft hij naar het schijnt familie die hem kan opvangen.’

Ze zwegen alle drie. Sylvia vroeg zich af of de butler aan de andere kant van de deur stond te luistervinken. Ten slotte zei de barones: ‘Het is een beetje op het randje, vind je zelf ook niet, Harry? Stel dat hij geen deserteur is maar een provocateur? Heb je daar eigenlijk wel aan gedacht? Maar jullie hebben hem nu toch al opgevangen, dus veel keus hebben we niet. Als je hem direct had uitgeleverd aan de militaire politie had je nog een verhaal gehad; nu heb je jezelf en anderen alleen maar verdacht gemaakt.’

Ze brengt precies onder woorden wat ik de hele tijd al vreesde, dacht Sylvia.

De barones pakte een belletje en begon ermee te rinkelen. De

butler was zó snel in de kamer dat Sylvia er niet langer aan twijfelde dat hij al die tijd met één oor tegen de deur had gestaan.

‘Bertus, in de auto van meneer Cohen zit een man die tijdelijk onze gast zal zijn. Breng hem onder in de orangerie en bezorg hem wat te eten en te drinken.’

‘Zeker, mevrouw. En mag ik vragen in welke taal ik me tot deze gast behoor te richten?’

‘Duits, uiteraard’, antwoordde ze met een onbewogen gezicht.

De butler draaide zich om, maar voor hij de kamer uit was riep de barones hem nog even tot de orde: ‘O Bertus, een drietal beschuiten en een karaf water zijn wel voldoende.’

Ze kwam vlot overeind uit haar stoel en trok haar peignoir strak om zich heen. Aan de ene kant liet ze laat op de avond nog ongenode gasten binnen, aan de andere kant lette ze zorgvuldig op haar voorkomen. Zoiets was met de papelepel ingegoten, bedacht Sylvia bewonderend, want de barones was een telg uit een voornaam Duits geslacht. Hoewel ze de zestig al voorbij was, was haar gezicht nog glad en stonden haar ogen helder. Nauwelijks rimpels, wel veel grijze haren. Er werd van haar gezegd dat ze in haar jeugd een ravissante schoonheid was geweest. Toch was ze al tweeënveertig geweest toen ze met haar twintig jaar oudere neef trouwde.

‘Ik geloof niets van die Duitse inval’, sprak ze ongevraagd. ‘Hitler gaat ons landje met rust laten, net zoals de Kaiser in 1914 heeft gedaan.’

‘U heeft hem nog persoonlijk gekend, nietwaar?’ vroeg Cohen.

‘Wie? Hitler?’

‘Nee, nee, de Kaiser bedoel ik’, corrigeerde Cohen zichzelf haastig.

De herinnering deed haar duidelijk geen plezier. Ze schudde bijna onmerkbaar haar hoofd. ‘Een dwaze en arrogante man. Hij zit al twintig jaar in dat kasteeltje in Doorn bij de Rijn, te verpiete-

ren. De nazi's dwepen met zijn zonen maar niet met hem, dat zegt ook wel wat. Het enige wat hij en ik gemeen hebben, is onze liefde voor teckels.'

De hond volgde haar onwillig toen ze in de richting van de kamerdeur liep – een stille wenk dat het gesprek ten einde was. In de vestibule tikten de klokken de seconden weg, een monotone bezigheid die ze al eeuwen volhielden. Mannen met lange krullen en donkere harnassen keken vanaf de muur langs de trap op hen neer: admiraals en generaals die voor de Republiek der Zeven Provinciën tegen de Britten en Fransen hadden gestreden – en meestal verloren. De vijand van gisteren was de bondgenoot van vandaag. Het leek op de een of andere manier een ongunstig voorteken.

'Dus je komt die deserteur uiterlijk morgenavond ophalen, nietwaar, Harry? Eén nacht is lang genoeg.'

Cohen knikte en gaf de barones een hand. Een vrouw als zij sprak je niet tegen, wist Sylvia, en je probeerde haar evenmin voor je te winnen met moppen.

De Panhard was vreemd leeg toen ze de portieren weer dichtslongen, alsof de Duitser was ontsnapt terwijl ze binnen waren. Inmiddels was het helemaal donker geworden. De koplampen belichtten de brugranden en daarna de ogen van een konijn dat de weg overstak.

'Ik breng je naar huis en ik kom mee naar binnen', zei Cohen. 'Kan ik met de mannen nog wat roddelen over zaken.'

'Bij ons gaat het niet goed', zei Sylvia.

'Ik heb erover gehoord, maar maak je niet te veel zorgen. Je vader is een zenuwpees die altijd enorme beren op de weg ziet. We hebben dezelfde kredietverstrekker. Zolang mijn bankier niet begint te kuchen als ik jullie naam noem, is er nog niets aan de hand.'

Hij lachte en ze lachte onwillig mee. Harry zag de grootboekre-

keningen niet, de zure gezichten van de vertegenwoordigers als er weer een winkelier had gezegd dat hij nog lang niet door zijn voorraad Dusault-strijkplankhoezen en -badlakens heen was. Nee, ze gingen nog niet direct bankroet, maar de kunst was nu net om dat punt nooit te bereiken. En wat als het echt oorlog werd?

‘Harry, áls de Duitsers toch binnenvallen, wat gaan jij en je gezin dan doen?’

Hij antwoordde niet, leek zich sterker dan op de heenweg te concentreren op de slecht verlichte straten die voor zijn koplampen opdoemden. Ten slotte zei hij: ‘Wat kúnnen we doen? Ik heb deze winter al het besluit genomen naar het westen te verhuizen. We wonen niet ver van de havens en als de Duitsers komen, dan proberen we te ontkomen naar Engeland. Waarschijnlijk staan we dan te stompen en te bijten op de treeplank om al die duizenden anderen vóór te kunnen zijn, maar goed, we hebben geen keuze. En voor de rest heb ik een textielfabriek die ik draaiende moet houden, zodat ik heel vaak heen en weer rijd tussen het westen en het oosten.’

Ze zei er niets op, keek door het zijraam naar buiten, waar ze in een weide de vage omtrekken van koeien zag. Simpele herkauwers, dacht ze, die zich van niets van wat er morgen misschien gaat gebeuren bewust zijn, anders dan wij.

‘Harry’, begon ze weer. ‘Jij bent Jood. Je bent de afgelopen jaren zelfs een paar keer in Duitsland geweest. Jij weet toch beter dan wie ook hoe erg het daar is voor je geloofsgenoten?’

‘Ik maak me geen illusies, als dat is wat je bedoelt.’

‘Als je hoorde wat die Duitser tegen ons zei, word je dan niet bang?’

Even was er niets anders hoorbaar dan het geluid van de motor en de schreeuw van een uil, in een boom naast de weg.

‘Natuurlijk ben ik bang, Sylvia’, gaf Harry uiteindelijk toe. ‘Bang

voor mijn kinderen, voor mijn familie, bang voor mezelf.' Hij haalde zijn schouders op. 'Maar wat heeft het voor zin als mijn kinderen dat merken?'

Het is al genoeg dat ik het weet, dacht Sylvia, maar ze sprak het niet uit. In plaats daarvan stelde ze een andere vraag:

'En vannacht blijf je in Oldenzaal? Op Welgelegen?'

Hij draaide zijn gezicht naar haar toe en schonk haar zijn eeuwige glimlach. Pas toen Sylvia hem een stomp gaf in zijn zij beantwoordde hij haar vraag:

'Ik ga niet bij opa overnachten, nee, morgenvroeg wil ik hoe dan ook bij mijn gezin zijn.'

Hij remde af voor een kat die overstak, gaf toen weer gas.

'Ik hoop dat het geen zwarte was', sprak Sylvia somber.

'Kom op, meid. Morgen is het vrijdag de tiende, niet de dertiende. Ook voor de Duitsers staat het weekend voor de deur. Ze gaan ons heus nog wel wat respijt geven.'